

گفت و گو با سید علی میرافضلی، شاعر و خیام پژوه در روز بزرگداشت حکیم نیشابور

توئیت‌های نبوغ آمیز خیام نیشابوری!

شهرت خیام در سرایش رباعی باعث شد که سروده‌های برخی شاعران نیز، به وی منتسب شود

الهیہ آرانیان - امروز، ۲۸ اردیبهشت ماه به نام یکی از تأثیرگذارترین شاعران ایرانی است که هر چند اشعار اصیل اندکی از او در دسترس داریم، اما شهرت شعرش در همه دوران‌ها از جمله روزگار مازبانزد است. نام قالب «رباعی» یا «خیام نیشابوری» عجین شده است؛ انگار توانمندی نبوغ آمیز

او در مختصر و موجز گفتن مقصود که بی شباهت به توئیت‌های امروزی نیست، در میان دوستداران شعر و به ویژه قالب رباعی، طرفداران زیادی داشته؛ تاحدی که در طول تاریخ درازدامن ادبیات فارسی، رباعیات بی‌شماری به خیام نسبت داده شده است که در واقع از او نیست. شاید خیام با هوش سرشارش، دریافته بود که آدم‌ها، در آینده، حوصله خواندن متن‌های طولانی را ندارند و باید برایشان گزیده و مختصر سخن گفت! اسفندماه ۹۹، اثر ارزشمندی به نام «رباعیات خیام و خیامانه‌های پارسی» منتشر و با استقبال فراوان اهالی ادبیات مواجه شد. این اثر تحقیقی می‌کوشد تصویر واقعی چهره

جهانی حکیم قرن پنجم هجری را از طریق رباعیات اصیل او به مخاطب بشناساند. به مناسبت روز بزرگداشت خیام نیشابوری، با سید علی میرافضلی، شاعر، پژوهشگر و مؤلف کتاب «رباعیات خیام و خیامانه‌های پارسی» درباره این کتاب، قالب خاص رباعی و کارکرد آن در شعر فارسی گفت و گو کرده‌ایم که در ادامه می‌خوانید.

قالب رباعی

چه نوع قالبی است و چه کارکردی دارد؟

قالب رباعی به دلیل کوتاهی و ایجازش همیشه مورد توجه شاعران بوده است و می‌شود یک اندیشه و گفتار کوتاه را در آن بیان کرد و به حافظه سپرد. رباعی

متشکل از چهار مصراع است و یک ترتیب خاص در سرایش دارد؛ مصراع اول یک مقدمه و مصراع چهارم حرف و نتیجه اصلی است. این شکل کار جذاب است و مخاطب راغب می‌شود چهار مصراع را گوش بدهد و یک حادثه ناب و منظره خاص در ذهنش بنشیند. رباعی یک قالب اصیل ایرانی است و ریشه در سنت‌های کهن شعر فارسی دارد.

علت توجه حکیم خیام به قالب رباعی چیست؟

علت توجه خیام و دانشمندانی مانند ابوعلی سینا، فخر رازی و... به قالب رباعی این است که این قالب گفتار و اندیشه کوتاه و عمیق را در چهار مصراع بیان می‌کند و خیلی وقت گیر نیست و با یک رباعی هم می‌توان یک حرف کامل زد. اگر چه شاعران حرفه‌ای هم

به رباعی توجه داشته‌اند؛ مانند سنایی و مولانا که هر کدام به ترتیب ۷۰۰ و دوهزار و ۲۰۰ رباعی دارند. **درباره پشتوانه تحقیقی کتاب «رباعیات خیام و خیامانه‌های پارسی» بفرمایید.** این کتاب یک پیش‌نیاز به نام «رباعیات خیام در منابع کهن» دارد که در سال ۸۱ منتشر شد و در مقدمه‌اش آرزو کردم بتوانم معیارهای گزینش رباعیات خیام را در کتابی جداگانه بیاورم که یکی از بنیان‌های پژوهش اخیر است. آن کتاب نزدیک ۱۰ سال از وقت من را به خود اختصاص داد و مورد اقبال قرار گرفت. از سال ۸۱ به بعد هم منابع پژوهشی کتاب «رباعیات خیام و خیامانه‌های پارسی» را از جمله تحقیقات خیام‌شناسی در ایران و جهان، نسخه‌های خطی و چاپی و... فراهم کردم تا این کتاب شکل بگیرد. در این کتاب شیوه‌هایی را که خیام پژوهان درباره تعیین اصالت رباعیات خیام برگزیده بودند، بررسی کردم، عیب و حسن را سنجیدیم و در خلال بررسی‌های خودمان هم به سه معیار گزینش رسیدیم که در کتاب توضیح

داده شده است. **شما در این کتاب تنها ۲۰ رباعی را اصیل و از آن خیام دانسته‌اید؛ در این باره توضیح دهید.** در ۳۲ منبع کهن از سال ۶۰۰ تا ۸۱۴ هجری قمری، ۱۵۶ رباعی به اسم خیام آمده است که آن‌ها را فهرست کردیم. با سنجش و معیارهای سه‌گانه قدمت منابع و تکرار رباعی در هر منبع، حذف رباعیات مشترک میان خیام و دیگران و توجه به قافیه‌های سه‌گانه، هر رباعی را که این سه معیار را داشته است، معتبر شمردیم. از مجموع این ۱۵۶ رباعی، ۱۹ رباعی چهار قافیه‌ای و یک رباعی سه قافیه‌ای را که در منبع هم عصر خیام روایت شده و جزو قدیمی‌ترین منابع است، اصلی دانستیم و با توضیح کافی بعضی از رباعیات را که واجد دو معیار

بودند، در بخش رباعیات محتمل گنجاندیم که چشم به راه پژوهش‌های دیگر هستند. ۵۱ رباعی را هم جزو رباعیات مشکوک آوردیم.

علت انتساب حجم فراوان رباعی به خیام چیست؟

بیشترین انتساب رباعی به خیام در قرن نهم هجری صورت گرفته است. مجموعه‌هایی که از این دوران به دست داریم، دچار پراکنندگی و تشتت در لفظ و معنا هستند. برای مثال در آن‌ها تعداد زیادی از رباعیات عطار به خیام نسبت داده شده است و جالب این که منابع این دوره تعداد کمی رباعی مشترک با منابع موقت کهن دارند. فقط در مجموعه «طرب‌خانه» که مربوط به قرن نهم است، ۵۵۰ رباعی به اسم خیام آمده! هر چه زمان می‌گذرد حجم رباعیات بیشتر می‌شود. علتش هم جریانی بوده است که هر رباعی را به نام خیام می‌زدند و این جفایی است به گوینده اصلی رباعی که بعضا شعر خوبی هم گفته یا از شاعران هم عصر خیام بوده است؛ مثلاً اهل شیرازی در اوایل قرن دهم هجری اثری به نام «ساقی‌نامه» دارد که رباعیاتش را در رباعیات خیام شده است. تا جایی که الان مجموعه‌ای شامل دوهزار رباعی از خیام داریم! من این را تشبیه کرده‌ام به گلوله‌برقی که در طول تاریخ هر چه پیش‌رفته، بزرگ‌تر و تبدیل به یک بهمن شده و به مار سیده است.

با این حجم از اشعار غیر اصیل و جعلی که به خیام نسبت داده شده است، چه باید کرد؟

شماری از این رباعیات جزو بهترین رباعی‌های شعر فارسی هستند، ولی از آن خیام نیستند. مردم دوست دارند این‌ها را به نام یک شخصیت بزرگ بخوانند؛ مثلاً رباعی مشهور «جامی است که عقل آفرین می‌زندش / صد بوسه ز مهر بر جبین می‌زندش / این کوزه گر دهر چنین جام لطیف / می‌سازد و باز بر زمین می‌زندش» از خیام نیست، ولی آن را در آثار خوشنویسی و موسیقی به نام خیام زیاد می‌بینیم. متأسفانه جریان شعرهای الحاقی به شاعران بزرگ، جریانی است که امروزه هم با آن مواجهیم. در روزگار ما که پیدا کردن یک مطلب اصیل، راحت‌تر از ۸۰۰-۷۰۰ سال پیش است، این مسئله وجود دارد. کسی مانند خالقی مطلق، ۵۰ سال از عمرش را بر سر تصحیح شاهنامه فردوسی گذاشت تا به اصل سخن او برسد، اما متأسفانه هنوز هم ابیات الحاقی شاهنامه به دلیل عادت ذهنی به کار برده می‌شوند. رسانه‌ها و قشر فرهیخته دانشگاهی و بعد هنرمندان، باید تلاش کنند میراث بزرگان حفظ شود و در ذهن‌ها جا بگیرد. در این صورت این شعرهای الحاقی به تدریج ارزش خود را از دست می‌دهند.

پیام وزیر ارشاد به مناسبت روز بزرگداشت خیام نیشابوری

وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در پیامی به مناسبت روز بزرگداشت خیام نیشابوری، این دانشمند و شاعر نامدار را مترادف نام ایران و ایرانی و زبان فارسی نامید. به گزارش خراسان، سیدعباس صالحی نوشت: امروزه حکیم پرآواز نیشابور با ترجمه و انتشار گسترده رباعیاتش به اکثر زبان‌های زنده دنیا، زبانزد بسیاری از اهل معنا و معرفت در سراسر جهان است، چنان که دستاوردهای علمی او در زمینه‌های ریاضیات و نجوم، همچون حل معادلات چند مجهولی و تقویم جلالی پس از گذشت چند قرن از حیات او، مورد توجه مراکز علمی و پژوهشی مهم و صاحب‌نام دنیا است. وی تصریح کرد: آن‌چه این حداد جامعیت را به خیام نیشابوری بخشیده و وجوه و ابعاد به‌ظاهر ناهمساز را در وجود شخصیت وی گردآورده و به تعادلی چنین شگرف رسانده است، چیزی جز جوهره حکمت و خرد ایرانی و اسلامی نیست، چنان که وی در رباعیات اندک شمار، اما تأثیرگذار خود، نهایت مهارت در پیوند و سازگاری دو مقوله کمیت و کیفیت را به نمایش گذاشته و بحر را در کوزه‌جای داده است. بررسی همه‌جانبه احوال و آثار خیام و شناخت دقیق شخصیت وی در ابعاد و وجوه مختلف آن، کاری اساسی و امری ضروری است تا از رهگذر چنین تحقیقات دقیق و عمیقی، ما را به مرور از شخصیت جامع‌الاطراف خیام و شرایط وزمینه‌های تاریخی، اجتماعی و فرهنگی پرورش وی در دامن فرهنگ پرآر ایرانی-اسلامی و چگونگی بازآفرینی آن‌ها نمونه سازد. با گرامیداشت و تبریک روز بزرگداشت حکیم عمر خیام نیشابوری به اصحاب علم و خرد و فرهنگ و ادب، از تمام کسانی که با وجود شرایط نامساعد ناشی از بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ با بهره‌گیری از فرصت‌ها و فضاهای موجود، در راه شناخت و معرفی و بزرگداشت این شاعر نامی مجذانه می‌کوشند، قدر دانی می‌کنم.

Beralin® WE CROWN THE CRAFT

ROCK CANDY 350 Gr (15gr) 22 PCS

SAFFRON Pure Iranian 600 Gr

Pistachio Saffron Candy 150 g

Damask Rose Candy 150 g

ROCK CANDY 350 Gr (15gr) 20 PCS

ارتباط با ما | contact us | ۰۲۱-۸۸۰۳۹۰۹۴ | 021-88039094 | beralin.co | www.beralinco.com

با کیفیت و قیمت مناسب